

1. ΝΙΚΟΣ ΒΕΤΤΑΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Μέσο:ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Ημ. Έκδοσης: ...01/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: ...25/07/2024

Σελίδα:70

1934

93

ΧΡΟΝΙΑ

ΦΩΤ. SPYROS HOUND PHOTOGRAPHY

1. ΝΙΚΟΣ ΒΕΤΤΑΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Μέσο:ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Ημ. Έκδοσης: ...01/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: ...25/07/2024

Σελίδα:71

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

— ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ —

N I K O Σ
B E T T A Σ

:

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ
ΜΟΝΟ ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ.
ΕΧΟΥΝ ΣΗΜΑΣΙΑ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΣΥΝΑΙΝΕΣΕΙΣ, Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ

1934

Μια από τις πιο ψύχραιμες, καταρτισμένες και διεισδυτικές φωνές στον δημόσιο διάλογο περί οικονομίας, ο γενικός διευθυντής του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών ερευνών και καθηγητής Οικονομικών στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών μιλά στην *Οικονομική Επιθεώρηση* για την πορεία και τα σκαμπανεβάσματα της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία 90 χρόνια, τις προϋποθέσεις της περίφημης αλλαγής του παραγωγικού υποδείγματος που έχει ανάγκη η χώρα, τη βιομηχανική πολιτική, την ανάγκη προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού και τις προοπτικές του κοινωνικού διαλόγου, διατυπώνοντας, την ίδια στιγμή, τις εκτιμήσεις αλλά και τους φόβους του για το μέλλον της οικονομίας της χώρας. «Δεν υπάρχουν μαγικοί τρόποι για ευημερία», σημειώνει και προσθέτει: «Για να συγκλίνει στις πιο πλούσιες ευρωπαϊκές χώρες μια χώρα σαν τη δική μας χρειάζεται σταθερότητα και επιμονή, και αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ανάγκη για δραματικά νέα κάθε μέρα. Σε κάθε περίπτωση, εάν η ανάπτυξη μιας οικονομίας ήταν μόνο τεχνοκρατικό ζήτημα και αρκούσε η σωστή διάγνωση των προβλημάτων, όλες οι χώρες θα μπορούσαν να πετύχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης! Αυτό όμως δεν ισχύει, και έχουν σημασία οι κοινωνικές συναινέσεις, ο πολιτικός σχεδιασμός και η εφαρμογή».

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στα 90 χρόνια ζωής της *Οικονομικής Επιθεώρησης*, η ελληνική οικονομία –την οποία ακριβώς παρακολουθεί– δείχνει μια μεγάλη μετακίνηση: από την κυριαρχία της πρωτογενούς παραγωγής (έστω και με μια πρώτη επεξεργασία: σταφίδα, κρασί) προχωρά στην άνοδο της μεταποίησης, ενώ εν συνεχεία εγκαθίσταται στον τριτογενή τομέα/στις υπηρεσίες με υποχώρηση της βιομηχανίας. Σήμερα, όλος ο λόγος γίνεται για την «αλλαγή παραγωγικού υποδείγματος»: μπορεί όμως κάτι τέτοιο να είναι στόχος μιας γενιάς; Πόσο χρόνο απαιτούν παρόμοιες ωριμάνσεις;

Να συμφωνήσουμε πρώτα πρώτα πως οι οικονομίες είναι μεγάλα καράβια. Δεν στρίβουν πολύ εύκολα, κι όταν στρίβουν απότομα, το κόστος μπορεί να αποδειχθεί υπερβολικό.

Το κοινωνικό κόστος, εννοείτε;

Κοινωνικό και οικονομικό, γιατί οι αλλαγές στις οικονομίες χρειάζονται κατάλληλες αλλαγές στα κίνητρα. Πάντως, η αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος δεν έχει να κάνει μόνο με τη μετακίνηση πόρων ανάμεσα σε τομείς. Εκείνο που αναφέρουμε ως αλλαγή υποδείγματος τα τελευταία χρόνια –ορθώς– περισσότερο έχει να κάνει με μεγαλύτερη συμμετοχή στην οικονομία των επενδύσεων και των εξαγωγών, σε σχέση με την κατανάλωση.

Αρα εξωστρέφεια σε όλους τους τομείς.

Καταρχάς μπορεί να αφορά κάθε παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που κατευθύνεται σε διεθνείς αγορές. Η εξωστρέφεια της οικονομίας, επίσης, δεν αφορά μόνο τις εξαγωγές, παρασύρει και εισαγωγές, και απαιτεί κατάλληλες επενδύσεις. Αφορά το ποιο κομμάτι της παραγωγής επιτυγχάνεται σε σχέση με άλλες οικονομίες. Γενικά, τα τελευταία 40 χρόνια υπήρξε μια κλειστή οικονομία.

Παλιότερα ήμαστε πιο ανοιχτοί;

Υπήρχαν περίοδοι στις οποίες η ελληνική οικονομία ήταν πιο ανοιχτή: πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο θα βρούμε περιόδους άνησης οι οποίες στηρίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο ότι η Ελλάδα ήταν πρώτα πρώτα ένα εμπορικό κέντρο, με πολλούς Έλληνες να δραστηριοποιούνται και εκτός συνόρων. Ανά τους αιώνες ίσχυε αυτό, ότι η οικονομία άνθιζε κυρίως όταν ήταν ένα ανοικτό κέντρο. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκε σταδιακά μια βάση εγχώριας παραγωγής εκτός από την αγροτική παραγωγή, ιδίως στη μεταποίηση. Που, ας μην ξεχνούμε, δοκιμάστηκε στις έντονες περιόδους πολέμων και καταστροφών. Ότι και να υπήρχε πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο, η Ελλάδα έπρεπε μετά να ξεκινήσει από μια χαμηλή αφετηρία, όπως και πολλές άλλες χώρες.

Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΜΟΝΟ ΜΕ ΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΠΟΡΩΝ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΤΟΜΕΙΣ. ΕΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΥΜΕ ΩΣ ΑΛΛΑΓΗ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ –ΟΡΘΩΣ– ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΕΧΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΜΕ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ, ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ. ΚΑΤΑΡΧΑΣ, Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΦΟΡΑ ΚΑΘΕ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΓΟΡΕΣ. Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΕΠΙΣΗΣ, ΔΕΝ ΑΦΟΡΑ ΜΟΝΟ ΤΙΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ, ΠΑΡΑΣΥΡΕΙ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ, ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΕΙ ΚΑΤΑΛΛΗΛΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ. ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΠΟΙΟ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΠΙΤΥΓΧΑΝΕΤΑΙ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ. ΓΕΝΙΚΑ, ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 40 ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΞΑΜΕ ΜΙΑ ΚΛΕΙΣΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Και τότε, ποιες είναι οι επιλογές που γίνονται;

Πρώτα πρώτα υπήρχε μια τάση μετακίνησης προς τα αστικά κέντρα.

Αρα διαθέσιμο εργατικό δυναμικό...

Ναι, αν και δεν ήρθε ο κόσμος στα αστικά κέντρα –ιδίως στον Εμφύλιο– μόνον για εργασία. Ήρθε και για λόγους ασφάλειας, και αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής αλλά και εκπαίδευσης των παιδιών. Όσον αφορά τη μεταποίηση, σημείο καμπής είναι η άρση της προστασίας που συντελείται με την είσοδο στην ΕΟΚ από το 1981. Έως τότε, είχαμε ανάπτυξη σε σημαντικά τμήματα της ελληνικής βιομηχανίας, όπως στην ενέργεια, την εξόρυξη και στην παραγωγή τροφίμων και καταναλωτικών προϊόντων.

Το '81 είναι σ' αυτά η καμπή;

Το '81 φάνηκε ότι ένα μεγάλο μέρος απ' αυτά δεν ήταν επαρκώς ανταγωνιστικά. Οπότε ακολούθησε ο γνωρίμος κύκλος: αύξηση εισοδημάτων με άλλους τρόπους.

Τα ευρωπαϊκά κονδύλια; Τα Διαρθρωτικά Ταμεία;

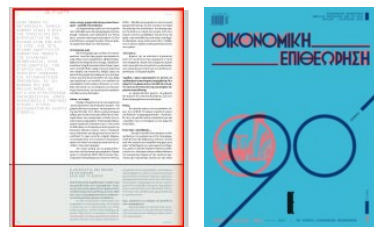
Ναι, αλλά δεν ήταν μόνον αυτά. Με την είσοδο σε ένα σύνολο πιο ανεπτυγμένων οικονομιών, διευκολύνονται συνολικά οι ροές κεφαλαίων προς τη χώρα και το εξωτερικό εμπόριο.

Μπαίνεις στον χάρτη, με άλλα λόγια!

Μπαίνεις στον χάρτη, όντως. Η δική μας χώρα, όμως, ενώ εξήσε μια τάση αποβιομηχάνισης, δεν γνώρισε και κάποια ισχυρή υποκατάσταση από νέα παραγωγή, όπως από ξένες άμεσες επενδύσεις. Τη δεκαετία του '80, σε συνέχεια βέβαια των πετρελαϊκών κρίσεων της προηγούμενης δεκαετίας, αλλά και με τη στροφή στην οικονομική πολιτική, υπήρξε αύξηση κοινωνικών μεταβιβάσεων και μείωση ανισοτήτων. Όμως ο πραγματικός ρυθμός μεγέθυνσης ήταν πάρα πολύ χαμηλός. Και τούτο λόγω του υψηλού πληθωρισμού που είχε επικρατήσει, καθώς ονομαστικά τα εισοδήματα αυξάνονταν. Σημαντικούς ρυθμούς πραγματικής μεγέθυνσης αρχίσαμε να έχουμε όταν μπήκαμε στην προετοιμασία για είσοδο στην ευρωζώνη – και εντέλει όταν φθάσαμε στην είσοδο. Αυτό έφερε και μεγάλη εισροή πόρων.

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ

Πάντως, δεν έπαψε η ελληνική οικονομία να στηρίζεται στην κατανάλωση. Και η κατανάλωση από κάπου χρειάζεται να χρηματοδοτηθεί! Παλιά, είχαμε τους περιβόητους άδηλους πόρους: μεταναστευτικά εμβάσματα της εποχής της φτώχειας, ναυτιλιακό συνάλλαγμα... Μετά βρεθήκαμε με τους πόρους των Ευρωπαϊκών Ταμείων. Μήπως αυτή η φάση λειτουργήσει στρεβλωτικά; Μήπως η ευκολία χρηματοδότησης μας έφερε

1934

ΧΡΟΝΙΑ

ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ, ΣΗΜΕΙΟ ΚΑΜΠΗΣ ΕΙΝΑΙ Η ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΙΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΣΤΗΝ ΕΟΚ ΑΠΟ ΤΟ 1981. ΕΩΣ ΤΟΤΕ, ΕΙΧΑΜΕ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ, ΟΠΩΣ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ, ΤΗΝ ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ. ΤΟ '81 ΦΑΝΗΚΕ ΟΤΙ ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΡΟΣ ΑΠ' ΑΥΤΑ ΔΕΝ ΗΤΑΝ ΕΠΑΡΚΩΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΑ. ΟΠΟΤΕ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕ Ο ΓΝΩΡΙΜΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: ΑΥΞΗΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ.

στην εποχή χρηματοδότησης μέσω δανείου - and the rest is history;

Ας σημειώσουμε πρώτα ότι την περίοδο που η Ελλάδα έγινε από φτωχή χώρα λιγότερο φτωχή - σταδιακά, από τη δεκαετία του '50 και μετά - το μέσο νοικοκυριό αποταμίευε. Σε δυο κατευθύνσεις: αγόραζε ή έχτιζε σπίτι και μάλιστα χωρίς δανεισμό των νοικοκυριών...

Αντιπαροχή, γαρ!

Με αντιπαροχή, ή με τις δικές του αποταμιεύσεις. Αυτό δεν ήταν χωρίς οικονομική λογική, ιδίως σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας. Βέβαια πολεοδομικά έγινε άναρχα, περιβαλλοντικά ίσως υπήρξε αρνητικό αποτύπωμα, όμως εκεί κατευθύνθηκε σημαντική αποταμίευση που στήριξε την ανάπτυξη. Υπήρξε όμως και μια δεύτερη σημαντική έκφανση της αποταμίευσης: η μέση οικογένεια έθετε σε πολύ ψηλή προτεραιότητα τις σπουδές των παιδιών και αναλάμβανε πολύ μεγάλες δαπάνες γι' αυτό. Εδώ σχετίζεται και η απόφαση για εσωτερική μετανάστευση, και αργότερα η στροφή σε σπουδές και στο εξωτερικό.

Οπότε, τι έλειπε;

Έλειπε η διοχέτευση της αποταμίευσης -μέσω αξιόπιστων και δυναμικών αγορών- στη χρηματοδότηση εγχώριων επιχειρήσεων και της μεγέθυνσής τους. Μόνο σε μικρή κλίμακα είδαμε μια τέτοια άτυπη κατεύθυνση των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών σε δικές τους οικογενειακές επιχειρήσεις. Η ελληνική κεφαλαιαγορά παρέμεινε υπανάπτυκτη σ' όλο εκείνο το διάστημα, σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης -βόρειες κυρίως- όπου οι επιχειρήσεις μεγάλωσαν και ορισμένες έγιναν και πολυεθνικές. Σ' εμάς, αυτό δεν υπήρξε. Σήμερα, οι αποταμιεύσεις του ελληνικού νοικοκυριού, πέραν των όσων λειτουργούν μέσα από τις συντάξεις, είναι πολύ χαμηλές.

Δυο λόγια ακόμη για τις χρηματοδοτικές ροές από Κοινοτικά προγράμματα. Είχαμε πρώτα τη διαδοχή ΜΟΠ (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα), Πακέτου Ντελέρ,

ΕΣΠΑ - δηλαδή προγραμμάτων από κεντρική χρηματοδότηση με σκοπό πολιτικές συνοχής και μείωσης των ανισοτήτων. Αντίστοιχα είχαμε την ΚΑΠ, με τη δική της λογική. Από τους πόρους αυτούς καλύφθηκαν πολλά κενά στη χώρα -στην εκπαίδευση, στην υγεία, στη δημόσια διοίκηση- όμως κατά κανόνα δεν εντάχθηκαν σε κάποιο σχέδιο αναδιοργάνωσης αυτών των τομέων.

Αλλά για τι;

Κυρίως για να καλύψουν προσωρινά κενά. Υπ' αυτή την έννοια, ερχόμαστε σ' αυτό που αναφέρατε: πόροι που εισέρχονται άμεσα στην οικονομία σου επιτρέπουν να καταναλώνεις περισσότερα. Ενίοτε και να επενδύεις περισσότερα. Αλλά χωρίς σχέδιο.

«Σχέδιο», όμως παραπέμπει σε πλάνο, σε σχεδιασμένη οικονομική παρέμβαση: δεν είμαστε στη φάση όπου υποτίθεται ότι μόνοι τους οι συντελεστές της οικονομίας παράγουν κατεύθυνση;

Αν χρηματοδοτείς άκριτα, τα χρήματα δεν πίνουν τον τόπο που θα έπρεπε, αλλ' αντιθέτως διαμορφώνονται αντικίνητρα.

Όπως;

Ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών πόρων που εισήλθε στη χώρα εκμαύλισε μέρος του διόλου «επιχειρηματικότητα - πολιτική». Κι έτσι, στο μυαλό πολλών η Ευρώπη έγινε μια «αγελάδα» που συνεισέφερε αν την άρμεγες κατάλληλα.

Κι αν είχες «πρόσβαση»...

... και όχι ένα πεδίο όπου μπορείς να διαπρέψεις με την εργασία σου ή την επιχειρηματικότητά σου. Με διάφορους τρόπους, πολλοί από τους πόρους που εισήλθαν στη χώρα στήριξαν τη διατήρηση του οικονομικού συστήματος, χωρίς να καταπολεμήσουν βασικές παθολογίες του. Απέτυχαν επίσης να διασυνδέσουν την παραγωγή επαρκώς με την τεράστια πρόκληση της ευρωπαϊκής αγοράς και της αξίας

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΝΤΑΡ

Στην Έκθεση Πισσαριδίδη είχατε ταχθεί υπέρ της μεγέθυνσης των επιχειρήσεων. Ασχέτως αν αυτή είναι εφικτή στην πράξη, εκείνο που βλέπουμε είναι η άνθιση, μετά από κάθε σοκ, της «επιχειρηματικότητας ανάγκης». Αυτοαπασχόληση, μικροεπιχειρήσεις...

Σε όλη την Ευρώπη η πλειονότητα των επιχειρήσεων είναι μικρομεσαίες. Η διαφορά σ' εμάς είναι ότι το μέσο μέγεθός τους είναι ακόμα μικρότερο. Αυτό δεν είναι πρόβλημα αφ' εαυτού. Μην πω ότι, σε ορισμένες συνθήκες, θα μπορούσε να είναι και χαρακτηριστικό δυναμισμού, ευελιξίας. Όταν όμως η οικονομία κυ-

ριαρχείται από το μικρό μέγεθος, καταλήγει με τρία προβλήματα: πρώτον, αναγκαστικά, λόγω μη επέυξης οικονομικών κλίμακας, χαμηλότερη παραγωγικότητα κατά μέσο όρο. Δεύτερον, περιορισμένα επιχειρηματικά ρίσκα, που δεν μπορούν να αναλάβουν οι μικρές επιχειρήσεις όπως οι μεγαλύτερες στον ίδιο κλάδο. Τρίτον, δυσκολία στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση με σωστούς όρους.

Άρα, καμπάνια για αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων;

Προσοχή εδώ! Δεν αποτελεί καλή πολιτική να πει κανείς ότι η ελληνική οικονομία θα πάει αναγκαστικά σε αύξηση μεγέθους όλων των επιχειρήσεων.

που θα μπορούσαν να πάρουν οι ελληνικές επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι από τη διασύνδεση με όρους ανταγωνιστικής παραγωγής. Σ' αυτό, λοιπόν, τώρα το Ταμείο Ανάκαμψης φιλοδοξεί να μεταβάλει τα πράγματα, με τους δύο πυλώνες του να είναι εξίσου σημαντικοί: δηλαδή, πόροι αλλά και μεταρρυθμίσεις, και αλλαγές με σχέδιο - σε ευρωπαϊκό, ήδη, επίπεδο στοχεύεται κυρίως η δομική βελτίωση και η χρηματοδότηση αυτής της αναβάθμισης.

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Να περάσουμε σ' έναν άλλο συντελεστή της παραγωγής. Πολύ συζήτηση για ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό, κατάλληλο για την εποχή και καταρτισμένο. Μέχρι που ακούσαμε και τον πρωθυπουργό να λέει το πολύ ενδιαφέρον εκείνο «Πληρώστε καλύτερους μισθούς, να βρείτε ανθρώπους» ή κάπως έτσι. Στο βαθύτερο παρελθόν, η Ελλάδα είχε πλεόνασμα ανθρώπων - κάποιοι θυμούνται η μετανάστευση να χαρακτηρίζεται «ευλογία». Πιο πρόσφατα, είχαμε την εκροή - τα χρόνια των Μνημονίων - ακόμα και εξαιρετικά καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού. Και τώρα έχουμε τη συζήτηση περί κινήτρων για επιστροφή του κ.ο.κ. Ή ακόμα έχουμε τη συζήτηση για πολιτική προσέγγισης μεταναστών. Πού ισορροπεί τελικά το πράγμα;

Πάμε σιγά σιγά. Εφόσον λειτουργήσει η ελληνική οικονομία περισσότερο ανοιχτά, ένα από τα οφέλη που θα έχει είναι ότι θα μπορέσει να προσελκύσει ευκολότερα ανθρώπους. Είτε αυτοί είναι ελληνικής καταγωγής είτε όχι! Το τελευταίο διάστημα, το μεταναστευτικό μας ισοζύγιο είναι αρνητικό, ενώ προηγούμενα η χώρα είχε ωφεληθεί - έντονα, πολλές φορές! - από το μεταναστευτικό ισοζύγιο.

Εισροές από Αλβανία, δεκαετία του '90...

Την τελευταία δεκαετία, ο μόνιμος πληθυσμός της χώρας έχει υποχωρήσει από περί-

ΔΕΝ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΑΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΝΑ ΠΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΟΤΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΘΑ ΠΑΕΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ ΣΕ ΑΥΞΗΣΗ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ. ΑΛΛΑ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ ΕΝΑ ΠΛΑΙΣΙΟ, ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΚΕΙΝΕΣ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΝ ΚΑΙ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΜΕΓΕΘΥΝΘΟΥΝ, ΝΑ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΤΙ ΤΟΥΣ ΕΠΙΤΡΕΠΕΤΑΙ ΝΑ ΜΕΓΑΛΩΣΟΥΝ. ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ, ΠΛΗΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΤΥΠΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ...

που 11 εκατομμύρια στα 10,5. Αν δε δούμε και τις ηλικίες όπως έχουν εξελιχθεί, τότε η μείωση του εργατικού δυναμικού που καταγράφεται είναι ακόμη μεγαλύτερη. Μισό εκατομμύριο λιγότερο για τα μεγέθη της χώρας μας είναι μια τεράστια μείωση, που μπορεί να επηρεάσει τα πάντα, ασφαλώς και τη μακρο-οικονομία.

Αντίθετα, μετά την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ, η εισροή ανθρώπινου δυναμικού - που βοήθησε την ελληνική οικονομία - ήταν εξαιρετικά μεγάλη για τα μεγέθη μας. Συνολικά, υπολογίζονταν μέχρι και κοντά σε 1.000.000, έως και μισοί από την Αλβανία όντως, οι άλλες από διάφορες χώρες. Για έως 2 δεκαετίες, αυτοί στήριζαν τα κατασκευαστικά έργα (ακόμη και τους Ολυμπιακούς Αγώνες), την αγροτική παραγωγή, αλλά και υπηρεσίες όπως η περιθαλψή των ηλικιωμένων, η βοήθεια στο σπίτι. Ένα σημαντικό κομμάτι τους ενσωματώθηκε στην ελληνική κοινωνία. Κάποιοι έμειναν, κάποιοι με το ξέσπασμα της κρίσης έφυγαν.

Και η φυγή των δικών μας των παιδιών;

Πάντα είχαμε και πάντα θα έχουμε Έλληνες που αποφασίζουν πριν ή μετά τις σπουδές τους να μετακινούνται αλλού. Αλλάστε σε μια ενωμένη Ευρώπη αυτό δεν είναι ένα από τα στοιχεία; Αλλά για να είσαι μια ευημερούσα χώρα θα πρέπει όσο φεύγουν άνθρωποι να προσελκύεις και εσύ ανθρώπους.

Πώς όμως;

Ένας τρόπος θα ήταν μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα. Να έχεις αλλοδαπούς που θα έρχονται να σπουδάσουν εδώ, με κάποιους απ' αυτούς να μένουν. Ως κέντρο της ευρύτερης περιοχής - Βαλκάνια, Τουρκία, Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική - να γνώριζαν τη χώρα μας μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα και να προσέφεραν στη συνέχεια. Αυτό το κάνουμε σε ελάχιστο βαθμό. Θα χρειαζόταν νέος προσανατολισμός των πανεπιστημίων αλλά και τεχνικών σχολών.

Αλλά;

Αλλά να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο εκείνες οι επιχειρήσεις που θέλουν και μπορούν να μεγεθυνθούν, να βλέπουν ότι τους επιτρέπεται να μεγαλώσουν. Αυτή τη στιγμή, πλήθος επιχειρήσεων αυτού του τύπου κινούνται στα όρια της άτυπης οικονομίας...

Δηλαδή, σε απλά ελληνικά, φοροδιαφεύγουν ή χρησιμοποιούν μαύρη εργασία.

Ναι, αλλά δεν είναι μόνον η φοροδιαφυγή. Το θέμα είναι γενικότερο, κατά πόσον μπορείς να προσπερνάς ρυθμιστικές παρεμβάσεις - πολεοδομία, Δήμοι - ζώντας στα όρια.

Να περνάς κάτω από το ραντάρ, με άλλα λόγια.

Ακριβώς, κάτω από το ραντάρ. Πολλές λοιπόν απ' αυτές τις επιχειρήσεις θα προτιμούσαν αρχικά άλλη λειτουργία, αλλά τελικά δεν τους συμφέρει. Άρα... παραμένουν μικρές. Το ίδιο ισχύει και για πολλούς ελεύθερους επαγγελματίες, σε κλάδους πολύ δυναμικούς, που προσελκύουν ανθρώπους με ιδιαίτερες ικανότητες και οι οποίοι δουλεύουν πάρα πολλές ώρες. Σκεφτείτε την πανσπερμία αξίων δικηγόρων, που είναι όμως ο καθένας μόνος του - σε αντίθεση με τις δικηγορικές εταιρείες άλλων χωρών που μπορούν να χειριστούν πιο βαριά και περίπλοκα ζητήματα, με εξειδίκευση και οργάνωση.

Οπότε;

Οπότε μπορούν μεν κάποια κίνητρα για μεγέθυνση να παίξουν έναν ρόλο. Κυρίως όμως χρειάζονται απλοί κανόνες, ώστε να μη φοβάσαι να μεγαλώσεις και να αναλάβεις επιχειρηματικά ρίσκα για καινοτομία. Δεν είναι τυχαίο πως σήμερα είναι λίγες μόνο οι επιχειρήσεις που δηλώνουν αξιόλογα κέρδη και πολλές δεν εμφανίζουν κέρδη για πολλά χρόνια.

1934

ΧΡΟΝΙΑ

Δηλαδή με μαθήματα και σε ξένες γλώσσες.

Κατά κύριο λόγο, όπως συμβαίνει άλλωστε στις περισσότερες χώρες. Αλλά και με συνδυαστική εκμάθηση ελληνικών. Μην ξεχνάτε άλλωστε ότι σε περιοχές γνώσης όπως π.χ. η Αρχαιολογία, θα μπορούσαμε να είμαστε το κέντρο του κόσμου, ή πάλι στις κλασικές σπουδές.

Soft κλάδοι, δηλαδή.

Soft, αλλά πάρα πολύ σημαντικοί. Και να σημειωθεί ότι η Ελλάδα δεν θα ήταν ελκυστική μόνο για κόσμο από Δυτική Ευρώπη ή Αμερική, αλλά και από Ασία.

Και αυτά, σε κλίμακα σημαντική;

Δείτε, να προσελεύσει κανείς 5 ή 10 χιλιάδες φοιτητές κάθε χρόνο είναι απόλυτα εφικτό.

Τι άλλο μπορεί να απαιτείται για μια τέτοια πορεία, στο θέμα προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού;

Να υπάρχουν συνολικά συνθήκες υποδοχής: σύστημα υγείας, εκπαίδευσης, όλα τα προφανή - πώς σε αντιμετωπίζει η Δημόσια Διοίκηση, το φορολογικό και ασφαλιστικό σύστημα. Θα ήμουν αισιόδοξος ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δουλέψει. Δεν είναι άλλωστε πλέον απαραίτητο να αποφασίσει κάποιος πως θα ζήσει όλη του τη ζωή σε μια χώρα. Μπορεί κάποιος να έρθει εδώ να εργαστεί για 2 ή 3 ή 5 χρόνια, μετά τις σπουδές ή αργότερα. Και μην παραβλέπουμε το γεγονός ότι πλέον μπορείς να δουλεύεις από απόσταση, οπότε, αν ενισχυθεί η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, με ένα κόστος ζωής χαμηλότερο ακόμη απ' ό,τι στις ευρωπαϊκές χώρες, το να εργάζεται εδώ και να πουλάς τις υπηρεσίες σου έξω είναι απόλυτως εφικτό.

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

Να σας φέρουμε τώρα σ' ένα πεδίο διαφορετικό, αν και συγγενικό με το ανθρώπινο δυναμικό: κάποτε υπήρχε και στην Ελλάδα κάτι που λεγόταν κοινωνικός διάλογος, ή ένα άλλο που λεγόταν συλλογικές διαπραγματεύσεις. Ζήσαμε την περιπέτεια των Μνημονίων και της Τρόικας, όπου αυτά πήγαν πίσω. Σήμερα, αυτού του είδους οι προσεγγίσεις θα είχαν να συνεισφέρουν κάτι; Διαπαφή εργατικού/εργοδοτικού συνδικαλισμού, νέα λογική ευελιξίας στις εργασιακές σχέσεις με απόσυρση του Κράτους από την πολύ κεντρική θέση που έχει καταλάβει;

Μετά τη βαθιά κρίση χρέους και όλα όσα ακολούθησαν, η αγορά εργασίας - το πιο κρίσιμο κομμάτι της παραγωγικής ανασυγκρότησης - αναζητά μια νέα ισορροπία. Εννοείται ότι μέρος αυτής της ισορροπίας οφείλει να είναι μια νέου τύπου, πιο σύγχρονη, εκπροσώπηση των εργαζομένων και των συμφερόντων τους. Αυτό γίνεται ακόμα πιο σημαντικό καθώς τίθεται το ερώτημα της ενισχυμένης ευελιξίας ώστε

να αυξηθεί η χαμηλή στην Ελλάδα συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, αλλά και τη στιγμή που η τεχνολογία επιτρέπει καταρχήν μεγαλύτερη ευελιξία στο πώς δουλεύεις, υπό τον όρο φυσικά πως θα αμείβεσαι ανάλογα.

Αυτό δεν φέρνει όμως κινδύνους;

Πολλές φορές τις τελευταίες δεκαετίες τα συμφωνούμενα ανάμεσα στην εκπροσώπηση των εργαζομένων και της εργοδοσίας ήταν προς όφελος εκείνων που είναι ήδη εντός συστήματος, αλλ' όχι προς όφελος όσων θα ήθελαν να προστεθούν, να αποτελέσουν το νέο αίμα. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που συστηματικά στη χώρα έχουμε υψηλή ανεργία όπως και χαμηλό δυναμισμό στην εναλλαγή θέσεων εργασίας και στην είσοδο νέων επιχειρήσεων. Ένα ειδικό σημείο αφορά τη νέα διαδικασία ορισμού του κατώτατου μισθού - με τα αρνητικά και θετικά που μπορεί να αναφέρει κανείς για την εφαρμογή στην πράξη. Η ηθική ευθύνη έφυγε από τα χέρια μόνο των εργοδοτών/εργαζομένων, ακριβώς επειδή πρέπει να αντιπροσωπευθούν στο τραπέζι και άλλοι - π.χ. οι άνεργοι και επιχειρήσεις που δεν βρίσκονται ακόμη εντός αυτής της αγοράς, αλλά θα μπορούσαν να μπουν. Το τι μισθό θα βάλεις ως ελάχιστο αφορά και όσους θα ήθελαν να βρουν εργασία, όχι μόνον εκείνους που έχουν δουλειά...

Οπότε οι άνεργοι αντιπροσωπεύονται, ως ψηφοφόροι, από το κράτος;

Υποτίθεται ότι η κυβέρνηση, που έχει τη συνολική ευθύνη συντονισμού, λαμβάνει υπόψη τη βούληση των κοινωνικών εταίρων, αλλά συνυπολογίζει τους άλλους παράγοντες. Αυτή είναι η ιδέα. Πλην όμως, επειδή υπονοήσατε το να υπάρχει ένα κοινωνικό συμβόλαιο - ρητό ή άρρητο - το οποίο να μοιράζει τα οφέλη της ανάπτυξης αποδώ και πέρα, πιστεύω πως αυτό έχει μεγάλη σημασία στη σημερινή στροφή της οικονομίας.

Ωριμάζει κάτι τέτοιο ανάμεσά μας;

Εκείνο που σίγουρα ωριμάζει είναι η κατανόηση ότι μια επιχείρηση δεν ευημερεί αν δεν έχει καλά αμειβόμενους και ικανοποιημένους εργαζομένους. Αλλά και ότι δεν γίνεται να υπάρχουν καλές αμοιβές εργαζομένων χωρίς επιχειρήσεις που να παράγουν αξία.

Σε αυτό το φόντο, το ζήτημα είναι πόροι και προσπάθεια να μετακινούνται προς παραγωγή υψηλότερης αξίας, με εξειδίκευση σε προϊόντα ή υπηρεσίες που θα πουληθούν σε ψηλή τιμή - ακριβώς επειδή θα προσφέρεται στον αγοραστή κάτι που κανείς άλλος δεν μπορεί να του δώσει. Αν θέλουμε τα εισοδήματά στη χώρα - και, φυσικά, τα εισοδήματά της εργασίας - να αυξηθούν τα επόμενα χρόνια, ο μόνος τρόπος είναι να στραφεί η παραγωγή σε υψηλότερη αξία. Σ' αυτό είναι που έχουμε μείνει πίσω. Πλην δυο ή τριών τομέων όπου υπάρχει ιστορικό ή γεωγραφικό πλεονέκτημα -

ΑΥΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ, ΟΤΑΝ ΚΑΝΕΙΣ ΜΙΑ ΓΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΣΤΟΧΕΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ Ή ΑΛΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΔΗΛΑΔΗ ΝΑ ΛΑΒΟΥΝ ΕΚ ΝΕΟΥ ΣΤΗΡΙΞΗ ΟΙ ΗΔΗ ΙΣΧΥΡΟΙ ΚΑΙ ΟΧΙ ΟΣΟΙ ΜΠΟΡΕΙ ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΝΑ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ. ΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ, ΜΗΝ ΞΕΧΝΟΥΜΕ, ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΟΥΝ ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΙΑ ΚΑΤΙ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ: ΝΑ ΕΡΘΟΥΝ ΝΕΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ΝΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΘΟΥΝ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ, ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΝΕΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ. ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ, ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΡΙΣΙΜΟ ΝΑ ΣΥΜΒΕΙ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΑΝΟΙΞΕΙ ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ.

τουρισμός ή ναυτιλία - η δυνατότητα εξαγωγών υψηλής ποιότητας, και συνεπώς σε υψηλές τιμές, είναι ακόμη ασθενής.

Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Να έρθουμε τώρα σε ένα άλλο πεδίο συζήτησης: είχαμε συνηθίσει να θεωρούμε ότι στην Ελλάδα υπήρχε σχετικά περιορισμένη ανισότητα. Τώρα μάλλον δείχνει να έχει αυξηθεί - δεν μιλάμε για δείκτη Gini, ούτε θα μπορούμε στη συζήτηση για εισοδηματικές/περιουσιακές ανισότητες (μνήμη Καράγιωργα). Για έναν οικονομολόγο, η ανισότητα αποτελεί πρόβλημα στη λειτουργία μιας οικονομίας;

Για μένα το σίγουρο είναι ότι η ανισότητα εκείνη που είναι σαφώς προβληματική είναι η ανισότητα στις ευκαιρίες και στην πρόσβαση σε μηχανισμούς κοινωνικής κινητικότητας και βασικών αγαθών (όπως η υγεία και η εκπαίδευση). Εκεί, ξέρετε, δεν τα έχουμε πάει και τόσο καλά. Και τούτο όλες τις τελευταίες δεκαετίες...

«Όλες», δηλαδή πόσες;

Σταδιακά στις τελευταίες τρεις τέσσερις δεκαετίες υπάρχει μια υστέρηση στην παροχή βασικών αγαθών, στα οποία έχει πρόσβαση ο μέσος πολίτης, όχι ίσως ως επίπεδο, αλλά σε σχέση με την πρόοδο στην υπόλοιπη Ευρώπη. Όπως επίσης υστέρηση παρατηρείται και στους μηχανισμούς κοινωνικής κινητικότητας.

Ποιο συγκεκριμένα;

Δεν είναι όσο εύκολο θα ήθελα να είναι, ιδίως μέσα από την πρόσβαση σ' ένα αποτελεσματικό σύστημα εκπαίδευσης, να μπορέσεις να ανελχθείς προσωπικά και επαγγελματικά αν δεν ξεκινάς από αρκετά ψηλή βάση. Το να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε ευκαιρίες για όλους τους νέους θα είναι κρίσιμη παράμετρος και για την ανάπτυξη της χώρας. Το άλλο ερώτημα περί ανισοτήτων, όπως το θέτετε, είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί. Το να έχεις μέρος του πληθυσμού εγκλωβισμένο σε χαμηλό επίπεδο εισοδημάτων και ευημερίας είναι σημαντικό πρόβλημα. Από την άλλη, το ρυθμιστικό, το φορολογικό, το ασφαλιστικό κ.τ.λ. σύστημα δεν δίνουν κίνητρα σε όσους έχουν τη δυνατότητα να ανέβουν - δημιουργώντας και για τους τριγύρω τους θετικές επιδράσεις. Με άλλα λόγια, σε έναν βαθμό το οικονομικό μας σύστημα, όπως έχει διαμορφωθεί με τα χρόνια, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο διασφαλίζει μεν στους περισσότερους κάποια εισοδήματα οριακά ικανοποιητικά...

Βολέματος, δηλαδή.

Αν το θέλετε. Όμως το να υπάρξει άνοδος απ' αυτά τα εισοδήματα δεν είναι εύκολο. Σε πραγματικούς όρους, το να διπλασιάσει δηλαδή κανείς τα 1.000 ευρώ που παίρνει σήμερα. Ένα πρόβλημα είναι το φορολογικό μας σύστημα, το οποίο είναι απότομα προοδευτικό από

ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΜΙΑ ΕΥΗΜΕΡΟΥΣΑ ΧΩΡΑ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΟΣΟ ΦΕΥΓΟΥΝ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΝΑ ΠΡΟΣΕΛΚΥΕΙΣ ΚΑΙ ΕΣΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ. ΕΝΑΣ ΤΡΟΠΟΣ ΘΑ ΗΤΑΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. ΝΑ ΕΧΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΝΑ ΣΠΟΥΔΑΣΟΥΝ ΕΔΩ, ΜΕ ΚΑΠΟΙΟΥΣ ΑΠ' ΑΥΤΟΥΣ ΝΑ ΜΕΝΟΥΝ. ΩΣ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ -ΒΑΛΚΑΝΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ, ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ, ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ- ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΑΝ ΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΣΕΦΕΡΑΝ ΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ. ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΑΝΟΥΜΕ ΣΕ ΕΛΑΧΙΣΤΟ ΒΑΘΜΟ.

πολύ νωρίς, μαζί με το ασφαλιστικό. Το κεντρικό πρόβλημα πάντως είναι ότι δεν υπάρχουν αρκετές θέσεις εργασίας υψηλής αξίας, όπως λέγαμε προηγουμένως.

Αποτελέσματα;

Εγκλωβισμός σε μεσαία εισοδήματα. Έχουμε λίγους ανθρώπους που μέσα από την εργασία τους μπορούν να μετακινηθούν στο πάνω κομμάτι της κατανομής. Αν δούμε τα επίσημα στοιχεία, πολύ λίγοι δηλώνουν σχετικά υψηλά εισοδήματα - και φορολογούνται γι' αυτά.

Και η εκφώνηση αξιών όπως η αριστεία (στην εκπαίδευση) ή η ελευθερία επιλογής (στην υγεία) τι κάνει;

Αν τα συνυπολογίσουμε όλα, πιστεύω πως μια ισχυρότερη δόση ελευθερίας στην οικονομία και σε όσους θεσμούς την περικυλώνουν θα ήταν ιδιαίτερα ευεργετική. Υπάρχουν υπερβολικές ρυθμίσεις και αντιφατικοί κανόνες σε εθνικό επίπεδο, ακόμη και από το ευρωπαϊκό πλαίσιο, που προσπαθούν να ρυθμίσουν τι και πώς επιτρέπεται να γίνει.

Μα, το ευρωπαϊκό πλαίσιο...

Ξέρω, επιχειρούμε να συγκλίνουμε προς τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους! Όμως ενδεχομένως ένας πιο έξυπνος τρόπος να το επιδιώξουμε αυτό θα ήταν να μην ακολουθούμε κατά γράμμα όλα όσα έχει κάνει η Ευρώπη. Η οποία ούτως ή άλλως υστερεί σε παραγωγικότητα, σε τεχνολογία, σε διασύνδεση εκπαιδευτικού συστήματος και παραγωγής σε σχέση με άλλες περιοχές όπως η Ασία, που συνεχίζει να τρέχει πολύ πιο γρήγορα, ή όπως και η Αμερική, που παρά τα προβλήματα και τις δικές της ανισότητες κατορθώνει να δημιουργεί νέες τεχνολογίες που ευνοούν τον πληθυσμό. Να πω και τούτο: στην Ελλάδα μια επιχείρηση που κερδίζει λεφτά βλέπει ότι αυτό δεν αντιμετωπίζεται θετικά, ακόμη και κοινωνικά μπορεί να θεωρείται στίγμα το κέρδος - και σίγουρα μπαίνει στο ραντάρ όλων των ρυθμίσεων που λέγαμε προηγουμένως. Αλλά και για εκείνη που χάνει λεφτά, η ίδια η διαδικασία της πτώχευσης...

Το κόστος της αποτυχίας!

Ακριβώς! Το κόστος αποτυχίας είναι τεράστιο. Σε αντίθεση με άλλες πιο δυναμικές οικονομίες, όπου το να αποτύχεις - και μάλιστα αρκετές φορές - είναι προϋπόθεση ώστε να πετύχεις τελικά μια υψηλή αξία. Αν όμως κάποιος ούτε μπορεί να βγάλει, ούτε να χάσει λεφτά, τότε είναι μόνο κατ' όνομα επιχείρηση. Καταλήγει να διαχειρίζεται μόνον μια κατάσταση, χωρίς ουσιαστικά παραγωγή νέας αξίας. Μπορεί κοινωνικά και πολιτικά να μη συνειδητοποιείται πόσο καταπνίγουμε το δυναμικό της ελληνικής οικονομίας με το να την υπερφορτώνουμε με κανόνες. Και να μην ανταμείβουμε όσους εργάζονται περισσότερο, ούτε τις επιχειρήσεις που καινοτομούν.

1. ΝΙΚΟΣ ΒΕΤΤΑΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Μέσο:ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Ημ. Έκδοσης: ...01/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: ...25/07/2024

Σελίδα:78

1934

ΧΡΟΝΙΑ

ΦΩΤ. SPYROS HOUND PHOTOGRAPHY

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΠΟΥ ΕΙΣΗΛΘΕ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΕΚΜΑΥΛΙΣΕ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΔΙΠΟΛΟΥ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΠΟΛΙΤΙΚΗ». ΚΙ ΕΤΣΙ, ΣΤΟ ΜΥΑΛΟ ΠΟΛΛΩΝ Η ΕΥΡΩΠΗ ΕΓΙΝΕ ΜΙΑ «ΑΓΕΛΑΔΑ» ΠΟΥ ΣΥΝΕΙΣΕΦΕΡΕ ΑΝ ΤΗΝ ΑΡΜΕΓΕΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΚΑΙ ΟΧΙ ΕΝΑ ΠΕΔΙΟ ΟΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΔΙΑΠΡΕΨΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΟΥ Ή ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΟΥ. ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ, ΠΟΛΛΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ ΠΟΥ ΕΙΣΗΛΘΑΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΣΤΗΡΙΞΑΝ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ, ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΟΥΝ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥ. ΑΠΕΤΥΧΑΝ ΕΠΙΣΗΣ ΝΑ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΠΑΡΚΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΠΟΥ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΝ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ.

Η ΕΠΑΝΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Είχαμε σε παλιότερες εποχές όλη τη συζήτηση για «παραγωγικές και μη-παραγωγικές επενδύσεις», μνήμες Νομισματικής Επιτροπής. Είχαμε στη Γερμανία την Investitionslenkung, γεντονική και η συζήτηση για national champions. Ισχύει κάτι απ' αυτά σήμερα; Ή δημιουργούνται άλλες στρεβλώσεις; Προωθούμε ΑΠΕ, χτίζοντας πάγκα αιολικής - κι ύστερα ανακαλύπτουμε ότι δεν έχουμε ηλεκτρικό δίκτυο μεταφοράς και διανομής...

Το κεντρικό ερώτημα εδώ είναι κατά πόσον η κάθε εισροή πόρων εντάσσεται σε σχέδιο συντονισμού της χρηματοδότησης και των κατευθύνσεων της παραγωγής. Παράδειγμα: δεν έχει νόημα οι ευρωπαϊκοί πόροι να λειτουργούν ερήμην του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων. Η το Ταμείο Ανάκαμψης να είναι αποκομμένο από το ΕΣΠΑ. Το ζήτημα εδώ είναι πώς ενισχύεις ως Δημόσιο τις υποδομές σου σε δίκτυα μεταφορών και ψηφιακά, και πώς αντιμετωπίζεις την υστέρηση σε τομείς όπως η υγεία και η εκπαίδευση. Είναι ξεχωριστό ζήτημα το πώς λαμβάνονται οι επιχειρηματικές αποφάσεις για επενδύσεις. Γι' αυτές τις τελευταίες, υπάρχουν δυο πρόσθετα ερωτήματα: μπορεί το κέντρο να κρίνει τι δημιουργεί μεσομακροπρόθεσμα ευρύτερες θετικές επιδράσεις στην οικονομία, ή η επιχείρηση ή ο κλάδος που ίσως έχει ισχυρότερη επιρροή πιέζει για να καταλήγουν εκεί οι πόροι;

Αυτός είναι ένας από τους μεγάλους κινδύνους, όταν κανείς μιλά για κεντρική εξειδίκευση και για στόχευση της βιομηχανικής ή άλλης πολιτικής, δηλαδή να λάβουν εκ νέου στήριξη οι ήδη ισχυροί και όχι όσοι μπορεί δυνητικά να προσφέρουν. Το ζητούμενο, μην ξεχνούμε, είναι να δημιουργηθούν οι συνθήκες για κάτι καινούργιο: να έρθουν νέες επιχειρήσεις, να ενσωματωθούν νέες τεχνολογίες, μέσα από νέες επενδύσεις.

Η βέλτιστη τελική ισορροπία, λοιπόν;

Ειδικά για τη χώρα μας, αυτό που είναι κρίσιμο να συμβεί είναι να ανοίξει το παιχνίδι, να απλουστευθούν και να σταθεροποιηθούν οι κανόνες. Μόνο έτσι θα έρθουν οι νέες τεχνολογίες και επενδύσεις.

Οπότε, για παράδειγμα, θετική όλη αυτή η έμφαση στα ψηφιακά; Ή μια ακόμη καραμέλα;

Αφήνοντας κατά μέρος το ότι πολλές φορές μετονομάζεται «ψηφιακό» ή «πράσινο», κάτι που οριακά μόνον ανταποκρίνεται σ' αυτά.

Περίπτωση greenwashing, ας πούμε...

Και πάλι όμως, χρήσιμο είναι να στοχεύεις προς κάτι που μπορεί να σου αλλάξει τεχνολογικό επίπεδο. Ο κίνδυνος για την ελληνική οικονομία είναι οι ευρωπαϊκοί πόροι που τώρα έρχονται στη χώρα, όπως και οι ιδιωτικοί, μετά και την ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας, απλώς να ενισχύσουν τα υφιστάμενα σχήματα, και όχι κάτι καινούργιο.

Μπορείτε λίγο να το εξηγήσετε αυτό;

Να σας πω: για παράδειγμα, είναι κρίσιμο οι ξένες επενδύσεις που έρχονται να αυξήσουν το παραγωγικό δυναμικό της χώρας.

Και όχι να εξαγοράζουν ό,τι υπάρχει, δηλαδή.

Και αυτό είναι συχνά χρήσιμο. Το να μπουν κεφάλαια και νέο μάντζμεντ σε επιχειρήσεις που τυχόν φυτοζωούν, κι αυτό είναι ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού. Το κλειδί είναι να δημιουργούν περισσότερο ανταγωνισμό και νέα παραγωγή. Από πέρυσι, τουλάχιστον, οι επενδύσεις ξεπέρασαν επιτέλους (στο σύνολο της χώρας) τις αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου. Οπότε βλέπουμε να μεγεθύνεται συνολικά το παραγωγικό δυναμικό της χώρας.

1934

ΧΡΟΝΙΑ

«ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΜΑΣΤΕ ΤΩΡΑ;»

Πηγαίνοντας προς το τέλος της περιπλάνησής μας: πού βρισκόμαστε; Πού πηγαίνουμε;

Κινούμαστε το τελευταίο διάστημα με ρυθμούς μεγέθυνσης υψηλότερους απ' εκείνους της Ευρώπης - σ' αυτό μπορούμε να συμφωνήσουμε...

Άρα δικαιούμαι να διαβάζω με ασφάλεια και υπερηφάνεια τον *Economist*...

... και κάνουμε συγκεκριμένα βήματα προόδου και στα ρυθμιστικά, και στα δημοσιονομικά. Αλλά συνολικά, η οικονομία μας δεν βγάζει -ακόμη;- τον έντονο δυναμισμό που μεσομακροπρόθεσμα θα διασφάλιζε ότι θα ευημερήσει. Κάτι το οποίο άλλες οικονομίες, μετά τη δική τους κρίση, το πέτυχαν.

Αυτό το «μεσομακροπρόθεσμα» δεν θυμίζει το long-term we all are dead?

Δεν είναι και τόσο θεωρητικό το «μεσομακροπρόθεσμα». Σημαίνει πού θα κατευθυνεται η χώρα σε πέντε χρόνια από τώρα. Έχει σημασία αυτό, να μπορούμε να συζητούμε για το πού περίπου θα είμαστε όχι μόνο σε δυο χρόνια, αλλά και σε πέντε, όταν θα έχει τελειώσει και η στήριξη από το Ταμείο Ανάκαμψης και η σημερινή πρώτη δυναμική μπορεί να εξασθενήσει.

Κινδυνεύουμε να βρεθούμε με ανάπτυξη 1% ετησίως.

Επιτρέψτε μου: ούτε αυτό το ποσοστό είναι διασφαλισμένο αυτόματα, δεδομένου π.χ. του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους που μπορεί να μας βάλει σ' έναν φαύλο κύκλο με διστακτικότητα των επενδυτών, με μείωση των εισοδημάτων, που θα πρέπει να φορολογούνται περισσότερο. Αυτά σε ορισμένα χρόνια μπορούν να φέρουν και πολιτική αστάθεια. Σε μια Ευρώπη δε η οποία θα είναι και η ίδια ασταθής! Ας ελπίσουμε όμως πως η πορεία θα είναι διαφορετική, ένας θετικός κύκλος και όχι αρνητικός, μιας και οι προϋποθέσεις υπάρχουν.

Με την ευκαιρία, και για τα 90 χρόνια του περιοδικού, θα ήταν παράλειψη να μην εξάρω τη συμβολή της *Οικονομικής Επιθεώρησης* στην ελληνική οικονομία και ευρύτερη κοινωνία. Και να μην υπογραμμίσω τη σημασία της σταθερής προσπάθειας και της συνέπειας όλες αυτές τις δεκαετίες στην ανάδειξη των σύγχρονων κάθε φορά προβλημάτων.

ΕΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΣΙΓΟΥΡΑ ΩΡΙΜΑΖΕΙ ΕΙΝΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΟΤΙ ΜΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΔΕΝ ΕΥΗΜΕΡΕΙ ΑΝ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΚΑΛΑ ΑΜΕΙΒΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ. ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΝΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΛΕΣ ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΝΑ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΑΞΙΑ. ΣΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΦΟΝΤΟ, ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΝΑ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΠΡΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΥΨΗΛΟΤΕΡΗΣ ΑΞΙΑΣ, ΜΕ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΕ ΠΡΟΪΟΝΤΑ Ή ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΠΟΥΛΗΘΟΥΝ ΣΕ ΨΗΛΗ ΤΙΜΗ – ΑΚΡΙΒΩΣ ΕΠΕΙΔΗ ΘΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΑΓΟΡΑΣΤΗ ΚΑΤΙ ΠΟΥ ΚΑΝΕΙΣ ΑΛΛΟΣ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΤΟΥ ΔΩΣΕΙ. ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΧΩΡΑ –ΚΑΙ, ΦΥΣΙΚΑ, ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ– ΝΑ ΑΥΞΗΘΟΥΝ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ, Ο ΜΟΝΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΣΤΡΑΦΕΙ Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΥΨΗΛΟΤΕΡΗ ΑΞΙΑ. Σ' ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΥ ΕΧΟΥΜΕ ΜΕΙΝΕΙ ΠΙΣΩ.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ...

Ένα ακόμη ερώτημα: «εσάς τους οικονομολόγους» σας ακούνε; Συνηθίσαμε, μετά τη Μεγάλη Ύφεση και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, να θεωρούνται οι οικονομολόγοι κάτι σαν γκουρού της χάραξης πολιτικής, των αποφάσεων. Ύστερα υπήρξε μια ανερχόμενη αμφιθυμία έναντί τους. Σήμερα στην Ελλάδα οι αναλύσεις των οικονομολόγων αντιμετωπίζονται ως κάτι το χρήσιμο;

Υπάρχουν δύο επίπεδα. Το ένα είναι, ας πούμε, πιο τεχνοκρατικό. Εκεί, η εξειδικευμένη γνώση είναι απολύτως απαραίτητη για όποιον σχεδιάζει πολιτική - ακόμα και για μια επιχείρηση που έχει να χαράξει στρατηγική. Αυτό, όσο τα πράγματα γίνονται πιο σύνθετα, καθίσταται όλο και περισσότερο φανερό. Υπάρχει όμως και ένα επίπεδο λίγο πιο βαθύ: το κατά πόσον αυτοί που χαράζουν πολιτική τη στηρίζουν συστηματικά στην πληροφόρηση για την οικονομία και πώς αυτό επηρεάζει τον δημόσιο διάλογο.

Και εκεί;

Εκεί έχουν υπάρξει καλύτερες περιόδους και χειρότερες περιόδους!

Σήμερα, πού βρισκόμαστε ως προς αυτό;

Εντέλει οι κοινωνίες -οι δημοκρατικές κοινωνίες πάντως- αποφασίζουν μέσα από την πολιτική διαδικασία. Η οικονομία όμως αφορά την πραγματικότητα. Και οι περιορισμοί που προκύπτουν από την πραγματικότητα πολλές φορές έχουν να κάνουν με την εκτίμηση του πώς σημερινές επιλογές διαμορφώνουν το μέλλον. Οι οικονομολόγοι αυτούς τους περιορισμούς είναι που μπορεί να περιγράψουν και να ποσοτικοποιήσουν. Και να εξηγήσουν τις επιλογές. Παράδειγμα; Όποια οικονομική ανάλυση κι αν έκανες για το Ηνωμένο Βασίλειο, θα προέβλεπες επιβάρυνση μετά την αποχώρηση από την ΕΕ. Παρά ταύτα, το Brexit ψηφίστηκε από τους ψηφοφόρους.

... ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Αλήθεια, ο Τύπος -και μάλιστα εκείνος που ασχολείται με τα οικονομικά ζητήματα: άλλωστε στην Οικονομική Επιθεώρηση μιλάτε- αισθάνεστε ότι έχει κάνει καλό ή κακό προσπαθώντας να μεταφέρει μηνύματα στην κοινή γνώμη όλα αυτά τα χρόνια;

Ας αφήσουμε στην άκρη πολύ δύσκολα ζητήματα, όπως π.χ. τη συνύπαρξη του Τύπου

Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΕΚΕΙΝΗ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΣΑΦΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ (ΟΠΩΣ Η ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ). ΕΚΕΙ, ΞΕΡΕΤΕ, ΔΕΝ ΤΑ ΕΧΟΥΜΕ ΠΑΕΙ ΚΑΙ ΤΟΣΟ ΚΑΛΑ. ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ... ΣΤΑΔΙΑΚΑ ΣΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΤΡΕΙΣ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΙΑ ΥΣΤΕΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ, ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΧΕΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ Ο ΜΕΣΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, ΟΧΙ ΙΣΩΣ ΩΣ ΕΠΙΠΕΔΟ, ΑΛΛΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΣΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΥΡΩΠΗ. ΟΠΩΣ ΕΠΙΣΗΣ ΥΣΤΕΡΗΣΗ ΠΑΡΑΤΗΡΕΙΤΑΙ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.

με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ή πάλι με το κατά πόσον τα δίκτυα του Τύπου είναι ανεξάρτητα από επιχειρήσεις και από την πολιτική. Γιατί όλα αυτά συνυπάρχουν. Παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες που είχε η διαχείριση της κρίσης μετά το 2010, ένας από τους λόγους που επιδείνωσαν την κατάσταση ήταν το περιεχόμενο της πληροφόρησης της κοινής γνώμης. Ωστε τελικά να χρειαστούν 3 Προγράμματα και 8 χρόνια, να μείνουμε με κεφαλαιακούς περιορισμούς επί 4 ή 5 χρόνια μετά το κλείσιμο των τραπεζών, να έχουμε παραμείνει εκτός επενδυτικής βαθμίδας επί 13 ολόκληρα χρόνια, όλος αυτός ο εξαιρετικά βαρύς λογαριασμός είχε να κάνει και με την έλλειψη κατεύθυνσης στην κοινή γνώμη και συνεννόησης των πολιτικών δυνάμεων. Και τούτο παρά το γεγονός ότι τα Προγράμματα τελικά ψηφίστηκαν διαδοχικά σχεδόν απ' όλο το κεντρικό πολιτικό φάσμα, από Δεξιά έως Αριστερά.

Διαδοχικά...

Μέρος λοιπόν του προβλήματος είχε να κάνει και με το πώς παρουσιάζονταν στους πολίτες οι επιλογές στο πλαίσιο της πραγματικότητας - και μέσα από τον Τύπο. Πάντα είναι ευκολότερο να κολακεύσεις εκείνον που σε διαβάζει και σε ακούει, ή να μεταφέρεις μια εικόνα πιο ακραία. Άλλοτε προς το καλό, άλλοτε προς το κακό. Πάντως για μίαν οικονομία σαν την Ελλάδα, η επιτυχία και εντέλει η ευημερία των ανθρώπων θα έρθει από μια πορεία η οποία θα έχει κάποια αντιδημοσιογραφικά χαρακτηριστικά.

Δηλαδή;

Δεν υπάρχουν μαγικοί τρόποι για ευημερία. Για να συγκλίνει στις πιο πλούσιες ευρωπαϊκές χώρες μια χώρα σαν τη δική μας χρειάζεται σταθερότητα και επιμονή, και αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ανάγκη για δραματικά νέα κάθε μέρα. Σε κάθε περίπτωση, εάν η ανάπτυξη μιας οικονομίας ήταν μόνο τεχνοκρατικό ζήτημα και αρκούσε η σωστή διάγνωση των προβλημάτων, όλες οι χώρες θα μπορούσαν να πετύχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης! Αυτό όμως δεν ισχύει, και έχουν σημασία οι κοινωνικές συναινέσεις, ο πολιτικός σχεδιασμός και η εφαρμογή.